

«GAVATXOS, GASCONS I FRANCESOS».
L'ALLAU FRANCESA A LA COMARCA DEL MARESME
ALS SEGLES XVI i XVII

INTRODUCCIÓ

Al llarg de la història, els Pirineus s'han convertit en autèntics enclavaments de pas tant per als catalans com per als francesos. Així, ja en els segles VIII i IX, hom consigna l'arribada de pagesos del Llenguadoc a la Marca Hispànica, i en el segle XV, quan Aquitània esdevé un desert, bona part de l'onada repobladora provindrà de Catalunya. Ara bé, aquest degoteig, lluny de ser constant, experimentaria unes fases de major aflluència i altres d'estancament. Però, sens dubte, el més remarcable és que les valls pirinenques no constituïrien una frontera natural, sinó que es convertirien en punts de trobada i d'intercanvi cultural.

En el nostre cas, la comunicació que presentem en el marc de la *XVII Sessió d'Estudis Mataronins* pretén aprofundir en el flux migratori francès que des del segle XVI afectà les terres del Principat. Així doncs, com a coordinada cronològica seran objecte d'estudi els segles XVI i XVII, i des de la perspectiva geogràfica l'àrea del Maresme.

Tanmateix, només són objecte d'estudi quatre poblacions maresmenques, que per les possibilitats arxivístiques¹ que ofereixen i pel seu enclavament geogràfic considerem que les fan prou atractives. Per tant, s'ha treballat en fons parroquials de Sant Genís de Vilassar², de Sant Andreu de Llavaneres,³ de Santa Maria d'Arenys de Mar⁴ i, finalment, de Sant Pere de Canet de Mar.⁵

S'ha procedit al buidatge dels llibres de casori de les susdites poblacions, amb l'objectiu de calibrar la incidència d'aquest corrent migratori. Per tant, en l'article s'analitzarà la cronologia de les arribades d'aquests forasters, però també el seu valor percentual alhora que també els indrets de procedència; per bé que tot l'estudi tindrà com a fil conductor o com a hipòtesi de treball el pes que hauria pogut tenir aquest traspàs poblacional en el creixement demogràfic del Maresme. És a dir, sabem pels fogatges i censos que entre 1553 i 1708 la comarca experimenta un ascens percentual de l'ordre del 166,60%. Resta plantejar-nos si aquest increment, que en algunes viles fou del 271 i del 263%, fou per causa de la immigració francesa o per moviments migratoris interns del mateix Principat.

LA CRONOLOGIA DE LES ARRIBADES

Després de les sotragades patides pel Principat al llarg de la baixa edat mitjana, la Catalunya del cinc-cents constituïa, segons paraules de J. Nadal, «un món per omplir». Les pestes, les plagues de llagostes i la guerra civil catalana (1462-1472) havien deixat un buit que calia omplir. D'aquí que les terres catalanes constituïssin una mena de paradís idíl·lic per a la gent de l'altre vessant dels Pirineus. Sens dubte, els elevats sous que s'oferien foren un incentiu prou atractiu per aquests joves treballadors, que a la seva vegada estaven patint als seus llocs d'origen els efectes de la superpoblació, però també les conseqüències de les guerres de religió. Tanmateix hom ha tendit a exagerar la seva rellevància.

És un principi força arrelat el fet de considerar que sense el traspàs de sang francesa Catalunya no hauria superat l'escoll demogràfic baixmedieval. Realment fou tan transcendental l'afluència francesa? Per calibrar-ho, disposem de les dades que ens aporten els fogatges de 1553 i 1708. En aquest sentit, la comarca experimenta un ascens del 166,60%. Tot i que en poblacions com Vilassar i Canet l'ascens fou superior, un 271,40% i un 263,20%. En canvi, les poblacions d'Arenys de Mar i Sant Andreu de Llavaneres experimentarien una alteració menys significativa, 93,38% i 24,21% respectivament. Per tant, hom s'hauria de plantejar la rellevància que hauria pogut tenir aquest degoteig francès a l'evolució poblacional d'aquestes parròquies.

La historiografia a partir dels treballs ja clàssics de J. Nadal i E. Giralt,⁶ considera que el moment àlgid d'aquest moviment migratori s'estendria des de les darreries del segle XVI fins al 1620, per iniciar a partir d'aquestes dates un lleu descens a causa de la revolta dels Segadors; per retornar a experimentar de bell antuvi una certa reactivació a partir dels darrers 40 anys de la centúria. Al Maresme, enregistrem entre les darreries del segle XVI i els primers vint anys del sis-cents un 9,5% de parelles on el nuvi diu procedir de l'altre vessant dels Pirineus. Ara bé, tant Canet com Vilassar superarien aquesta mitjana amb un 10,5 i un 13,8% respectivament. En canvi, tant Arenys de Mar com Llavaneres se situarien entre el 7 i 8%. Precisament aquestes viles serien les que haurien experimentat en els fogatges uns increments més moderats. Tanmateix, aquestes dades estarien força allunyades de les consignades al Llobregat (1580-1620), 38%,⁷ a Mataró (1617-1625), un 19%,⁸ a Vilafranca del Penedès (1605-1625), 17%⁹ o a Igualada (1550-1630), 15,1%.¹⁰

Tal com esmenta la bibliografia en els anys més convulsius del segle XVII, a causa de la revolta dels Segadors i de l'impacte de la pandèmia hi hauria un retrocés significatiu. Així, només en gairebé 7 de cada 100 casoris un dels nuvis era francès. Les viles d'Arenys de Mar, Canet i Sant Andreu de Llavaneres obtindrien uns valors força similars, entre un 5 i un 7%. Per contra, Vilassar es desmarcaria tot assolint un percentatge del 15%!!! A partir del 1661 el descens de francesos a les partides de casoris fou imparable en totes les poblacions estudiades. En conjunt s'assoleix un 3,6%, dada que estaria en la línia de les

obtingudes a les quatre viles. Com a valors més extrems caldria ressaltar Lllavaneres, amb un irrisori 3%, i Vilassar, amb un 4%. Globalment localitzem un 6% d'esposalles on el nuvi és francès. Ara bé, un cop més Vilassar es desmarcaria tot assolint un 9,25%. Una vegada consultada la bibliografia de l'àrea, consignem a Arenys de Munt un 8,4% (1566-1700), a Argentona un 9% (1567-1720), a Malgrat un 7,7% (1589-1700)¹¹ i a Mataró un 8,1% (1617-1700).¹² Per tant, a la llum d'aquestes dades, potser sí que en el cas de Vilassar es podria afirmar que el degoteig francès hauria estat decisiu per impulsar, en part, aquest increment de més del 270%. Però en el cas de Canet, tot i enregistrar uns nivells del 263%, no evidenciem un fort impacte francès a la vila, ja que només s'obté un 6,20%. Amb tot, no deixa de ser curiós que en les susdites viles hom tingui proves febaents de l'existència de confraries d'estrangers. Així, i per al cas de Vilassar, B. Oliva¹³ parla de la confraria de Sant Jaume, que seria una de les més antigues de la parròquia i que estaria en mans dels estrangers. Però també en el cas de Canet, tot i el migrat percentatge, hom consigna a les Visites Pastorals¹⁴ la referència a la confraria de Sant Marçal, gestionada per francesos.

Si procedim a contextualitzar aquestes referències amb les assolides a d'altres indrets de Catalunya, cal assenyalar com a valors extrems el 25% de Sant Cugat del Vallès (xvi-xvii), o el 12,97% de la parròquia de Sant Just i Pastor de Barcelona (1576-1700),¹⁵ enfront els més migrats enregistrats al Vallès Oriental, on Jaume Dantí, en un total de 7 parròquies, obté un 4,4% (1630-1700),¹⁶ o a la Conca de Barberà, on Gual localitza un 5% a la conca estricta i a la Plataforma Segarrena.¹⁷

BISBATS DE PROCEDÈNCIA

Un altre aspecte prou rellevant constitueix l'anàlisi de la procedència d'aquests forasters. Malauradament massa sovint, les partides no són massa precises i s'esmenta que és natural del «regne de Fransa» o bé que és «d'origen francès» o de «Fransa».¹⁸ Tanmateix, fins i tot en aquells casos en què l'acta explícita la població d'origen i el bisbat, la distorsió de la grafia i la tendència a reproduir fonèticament la localitat d'on és oriünd el nuvi dificulta, en ocasions, la seva identificació. Cal destacar els següents casos: el 27 de setembre de 1615 es casa a Vilassar de Dalt un fadrí, Francesc lo Mullera, que diu ser originari del bisbat de Rius i de la localitat de Pailles, Pailhes, el nom correcte. En el cas de Canet, documentem una partida on s'esmenta la població de Fugats, del bisbat de Mirepoix, quan de fet es referia a la població de Fougax.

Si resseguim la classificació ja clàssica de Nadal i Giralt, caldria distingir tres grans nuclis migratoris: Pirineus i Pre-pirineus, Llenguadoc i Conca de la Garona i Terres Altes i Massís Central. De l'anàlisi més acurada de les actes d'esposalles, es desprèn que només en un 51,5% coneixem el bisbat de procedència. En el cas d'Arenys de Mar i Lllavaneres, en 6 de cada 10 partides s'especificava la diòcesi de procedència. Contràriament a Canet, les actes no serien tan minucioses, ja que només en un 34,5% (28 casos) se'ns esmenta d'on venien.

De l'anàlisi més pormenoritzat s'observa que en un 68% dels casos els francesos arribats al Maresme procedien de l'àrea dels Pirineus i Pre-pirineus; li seguirien a més llarga distància els oriünds de les Terres Altes i el Massís Central en un 18,4%, i els naturals del Llenguadoc i conca de la Garona en un, gairebé, 14%. Si ho confrontem amb les dades que disposem de l'agrupació de les parròquies d'Arenys de Munt, Argentona i Malgrat de Mar, observem que si bé hi ha un domini, també aclaparador, dels oriünds dels Pirineus i Pre-pirineus, la presència dels forasters de les Terres Altes i del Massís Central és més accentuada que en les viles que nosaltres hem analitzat, un 23,7%. Per contra, el contingent natural del Llenguadoc i conca de la Garona no superaria el 7%.

Els francesos arribats dels Pirineus i Pre-pirineus procedirien majoritàriament del bisbat de Comminges, seguits a més llarga distància dels oriünds de Rieux i Pamiers. Així, i per al cas de Comminges, l'existència d'un excedent demogràfic i l'impacte de les guerres de religió que cristal·litzarien en les rivalitats entre el comte de Comminges, catòlic, i el de Foix, protestant, incentivarien molts joves a cercar millors condicions de vida a l'altre vessant dels Pirineus. Tot plegat fou possible pel fet que els Pirineus no havien constituït mai una línia divisòria, ans el contrari, ja que, com molt bé afirma V. Gual, aquesta gent del pirineu central entenien ben poc més que allò que els imposava estar subjectes al regne de França. Parlaven un «quaix català» i molt possiblement tenien més afinitats, no només lingüístiques, amb els catalans que no pas amb la gent del nord de la baronia. En bona mesura formaven part d'una nació antiga: l'occitana.¹⁹ En el cas de les Terres Altes i Massís Central, la Garona, la diòcesi més representada correspondria a Cahors, i en el cas del Llenguadoc i conca de la Garona seria Lombez.

Dins l'àmbit català, constatem que en el conjunt de les poblacions en què es disposa de dades de la immigració francesa, el predomini dels commengesos és indiscutible, seguit dels naturals de Tarbes i Auch. En el cas d'Arenys de Munt, Argentona i Malgrat, els bisbats més esmentats en els llibres de casoris són Comminges, Pamiers i Mirepoix, referència que no coincideix amb la localitzada a les viles estudiades. Tot i que la regió de Comminges és la més ressenyada, les altres dues diòcesis tenen una incidència desigual.²⁰ Malgrat tot, més important que això seria l'estudi més minuciós de les localitats de naixença d'aquests estrangers. En bona mesura manquen mapes i atles de l'època; gràcies a aquests podríem esbrinar la proximitat geogràfica o no de les poblacions esmentades. Es tractaria d'esbrinar si aquesta allau fou de caràcter individual o bé col·lectiva, on colles de joves de pobles propers marxarien conjuntament cap a «Eldorado català».

CONCLUSIÓ

L'arribada de forasters al Maresme tingué un comportament desigual a les diferents viles estudiades, segons es desprèn del buidatge dels «Llibres de matrimonis». Ni Llavaneres, tot i la seva proximitat geogràfica amb Mataró, ni les flamants viles marineres de Canet de Mar i Arenys de Mar, esdevingueren

indrets prou atractius per a aquests nouvinguts. Contràriament, Vilassar de Dalt s'erigí en un nucli receptor prou important. Els nivells obtinguts en aquesta vila s'assimilen força als apreciats a Argenton, Arenys de Munt i Mataró. Per tant, aquests forasters cercarien parròquies populosos i diversificades econòmicament. En aquest cas, Arenys de Mar i Canet de Mar eren enclavaments mariners que acabaven tot just d'obtenir la seva independència, fet que podria explicar els valors tan poc significatius que s'han enregistrat. Però també els perills d'atacs corsaris a la costa i el buit documental enregistrat a Arenys de Mar, serien altres factors que podrien explicar aquest comportament. La periodificació que en el seu dia va establir J. Nadal coincideix en part. Diem en part, ja que en el cas de Vilassar l'etapa més crítica del 1621-1660, lluny de constituir una fase de descens, suposa una certa reactivació arribant a superar el nivell percentual del període anterior. Tendència que, per altra banda, coincideix amb la detectada per P. Torrent a Arenys de Munt. Quant a la procedència, el predomini de francesos dels Pirineus i Pre-pirineus és absolut.

Per concloure, caldria remarcar la diferent incidència que hauria tingut l'afluència francesa a les viles maresmenques, si més no a partir de les dades aportades per les actes de maridatge. Desconeixem el valor percentual d'aquells forasters que varen romandre solters, o aquells que tendiren a amagar el seu origen tot catalanitzant llur cognom. Tanmateix a efectes estrictament demogràfics, resulta més interessant la població que es casa i en conseqüència té descendència, que no pas la que roman soltera. Però el que resulta innegable és que el degoteig francès fou imparable, no només en aquestes centúries, en tant que el Pirineu mai no va ser una frontera humana, cultural o econòmica i els seus ports varen ser molt freqüentats gràcies a nombrosos camins mulaters, ja que en aquella època anar a peu era pràcticament l'única manera de desplaçar-se i les muntanyes no representaven obstacles insuperables com ho serien més tard.

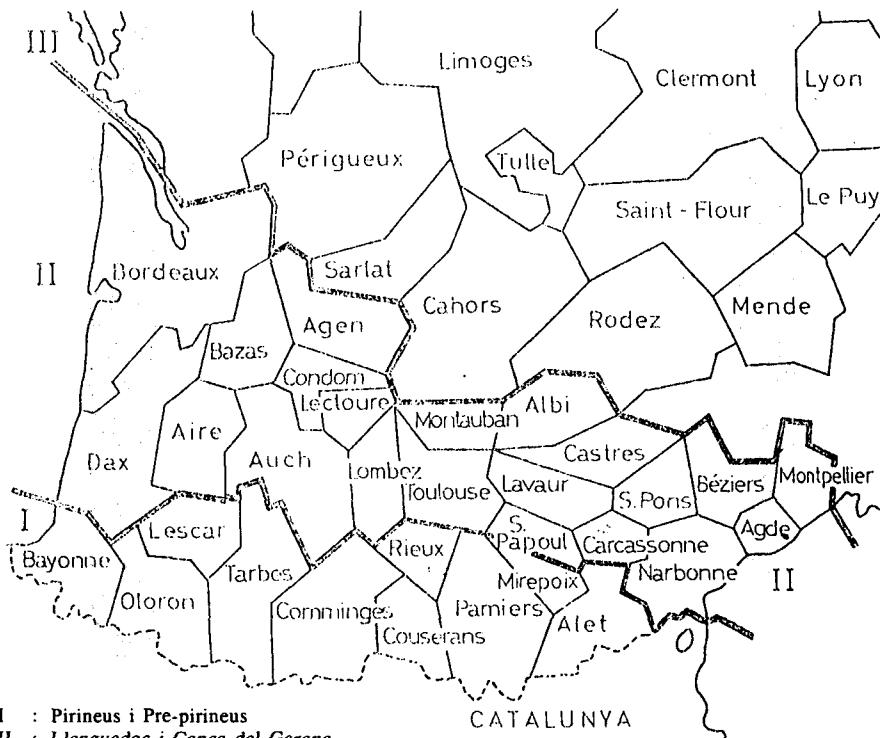
M. Alexandra Capdevila Muntadas

NOTES.

- 1.- Voldríem agrair a tots els rectors i arxivers d'aquestes parròquies la consulta d'aquestes fonts, ja que sense ells aquest estudi no hauria estat possible.
- 2.- Arxiu parroquial de Sant Genís de Vilassar (APSGV), «I Llibre de matrimonis» (1568-1721).
- 3.- Arxiu parroquial de Sant Andreu de Llavaneres (APSALL), «I Llibre de matrimonis» (1575-1700).

- 4.- Arxiu parroquial de Santa Maria d'Arenys de Mar (APSMAM), «I-II Llibre de matrimonis» (1589-1709). Cal fer constar l'existència d'un buit documental des del 1595 fins al 1641.
- 5.- Arxiu parroquial de Sant Pere de Canet de Mar (APSPCM), «I-II Llibre de matrimonis» (1593-1759).
- 6.- J. NADAL, E. GIRALT, *La population catalane de 1553 a 1717. L'emigration française et les autres facteurs de son développement*. SEVPEN (Paris 1960).
- 7.- J. CODINA, *Contractes de matrimoni al Delta del Llobregat (segles XIV a XIX)*, Fundació Noguera (Barcelona 1997).
- 8.- J. NADAL, E. GIRALT, *La immigració francesa a Mataró durant el s. XVII*. Caixa d'Estalvis Laietana, 2n Premi Iluro (Mataró 1966).
- 9.- A. MASSANELL ESCCLASSANS, *De la Vilafranca del 1634*. Institut d'Estudis Penedesencs (Vilafranca del Penedès 1985).
- 10.- J.M. TORRAS RIBÉ, «Demografia i societat a Igualada durant els segles XVI i XVII», *Miscellanea Aqualatensia*, núm. 4 (Igualada 1987), pp. 87-109.
- 11.- F. XAVIER GUAL, V. GUAL, C. MILLÀS, «La immigració francesa. El cas del Baix Llobregat (segles XVI i XVII)», *Actes del IV Congrés d'Història Moderna de Catalunya* (Barcelona 1998), pp. 133-148.
- 12.- J. NADAL, E. GIRALT, *La immigració francesa a Mataró durant el s. XVII*. Caixa d'Estalvis Laietana, 2n Premi Iluro (Mataró 1966).
- 13.- B. OLIVA RICÓS, *Els orígens de la primera industrialització del rerepaís. Un cas emblemàtic. Vilassar i el capital comercial barceloní (1828-1875)*, Caixa d'Estalvis Laietana, Premi Iluro 1998 (Mataró 1999).
- 14.- ADG, Visites Pastoral, T 79.
- 15.- F. XAVIER GUAL, V. GUAL, C. MILLÀS, «La immigració francesa. El cas del Baix Llobregat (segles XVI i XVII)», *Actes del IV Congrés d'Història Moderna de Catalunya* (Barcelona 1998), pp. 143-144.
- 16.- JAUME DANTÍ RIU, *Terra i població al Vallès Oriental a l'època moderna. Creixement demogràfic i econòmic als segles XVI i XVII* (Santa Eulàlia de Ronçana 1988), p. 141.
- 17.- V. GUAL VILA, 'Gavatxos', gascons i francesos. *La immigració occitana a la Catalunya moderna: El cas de la Conca del Barberà*. R. Dalmau (Barcelona 1991).
- 18.- És el cas de Bernat Recorder casat a la parròquia de Sant Genís de Vilassar el 1577, que diu «ser de Fransa», o bé el cas de Pere (...) esposat a la vila de Canet de Mar el 1593, que diu ser del «Reialme de Fransa».
- 19.- V. GUAL VILA, 'Gavatxos', gascons i francesos. *La immigració occitana a la Catalunya moderna: El cas de la Conca del Barberà*. R. Dalmau (Barcelona 1991), p. 72.
- 20.- Referències extretes de F. XAVIER GUAL, V. GUAL, C. MILLÀS, «La immigració francesa. El cas del Baix Llobregat (segles XVI i XVII)», *Actes del IV Congrés d'Història Moderna de Catalunya* (Barcelona 1998).

LES DIÒCESIS DEL MIGDIA DE FRANÇA

- I : Pirineus i Pre-pirineus
 II : Llenguadoc i Conca del Garona
 III : Terres Altes i Massissos

INCIDÈNCIA DE LA IMMIGRACIÓ FRANCESA AL MARESME

